

В. В. Гура

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ СЕРЕДНЬОЇ ЛАНКИ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

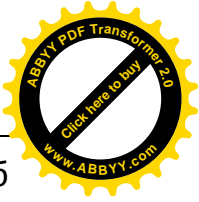
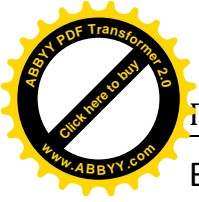
У статті розглядаються методологічні та психолого-педагогічні проблеми формування теоретичних знань студентів середньої ланки музично-педагогічної освіти, майбутніх учителів музики, у процесі їх фахової підготовки засобами українського фольклору. Український музичний фольклор розглядається як чинник інтенсифікації інтелектуального розвитку особистості та засіб формування теоретичних знань у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: теоретичні знання, середня ланка музично-педагогічної освіти, майбутні вчителі музики, фахова підготовка, юнацький вік, інтелектуальна культура особистості, професійна діяльність, український музичний фольклор.

Постановка проблеми. В умовах розбудови української держави та суспільства одним із стратегічних напрямів розвитку освіти вбачається формування освіченого вчителя музики, спроможного виконувати свої професійні обов'язки на високому рівні, здатного до високої методичної майстерності та педагогічної культури.

Основні засади реформування системи освіти передбачають радикальне оновлення структури, технологій, форм і методів навчально-виховного процесу. В умовах гуманітаризації навчально-вихованого процесу основна увага науковців, педагогів-практиків зосереджується на опануванні молоддю особистістю культурно-історичних надбань світового масштабу, сприйнятті та розумінні новою генерацією національного культурного досвіду попередніх епох та сучасності. У зв'язку з цим актуальним в Україні постає використання сучасною освітньою сферою українського фольклору, зокрема музичного, як надзвичайно важливого фактору виховання національної свідомості, духовного розвитку молодого покоління суспільства, формування в молоді знань про невмирущі багатства народнопісенної культури й творчості українського народу. Актуальним також є використання вітчизняного музичного фольклору як засобу формування теоретичних знань студентів мистецьких вищих навчальних закладів, а також майбутніх учителів музики мистецьких спеціальностей педагогічних навчальних закладів, зокрема училищ та коледжів.

Аналіз актуальних досліджень. Науковці, досліджуючи проблему особистості взагалі, виділяють окремі її феномени: О. Запорожець – емоції; Л. Божович – самосвідомість, виражену у внутрішній позиції;

В. Давидов – творчий потенціал; М. Боришевський – сукупність потреб (спрямованість особистості), особистісні смисли, рефлексивність; О. Леонт'єв – ієрархію мотивів.

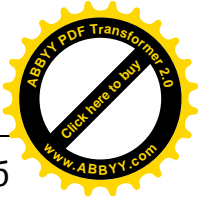
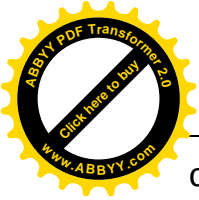
Психологічним проблемам юності присвячені численні праці вчених у різних аспектах: інтелектуальне дозрівання (Г. Костюк, Ж. Піаже); самовизначення (Д. Ельконін), самореалізація та індивідуальний розвиток (А. Маслоу); становлення моральної самосвідомості (Л. Кольберг); набуття Его-ідентичності (Е. Еріксон) та життєвого плану (І. Кон); культурно-історична теорія розвитку особистості (Л. Виготський); становлення Я-концепції (Р. Бернс, М. Боришевський, І. Чеснокова) та багато інших.

Якісні зміни майже у всіх психологічних факторах, особливо у пізнавальній сфері, відбуваються саме у юнацькому віці. У зв'язку з цим І. Кон зазначає, що «розумовий розвиток юнака полягає у формуванні індивідуального стилю розумової діяльності, оскільки самостійність у процесі навчання благотворно впливає на інтелектуальні здібності і риси особистості» [4, 76].

В юнацькому віці особистість відчуває на собі вплив різних соціальних вимог, опановує нові соціальні ролі. Молодій людині необхідно зібрати воєдино набуті знання про себе та інтегрувати ці численні образи «Я» в особистісну ідентичність як результат усвідомлення свого минулого і майбутнього. Соціальної зрілості юнацтво набуває після здобуття цілого ряду переконань: економічних, правових, культурних, психологічних тощо. Головним показником внутрішньої позиції особи цього віку стає ставлення до майбутнього («зверненість в майбутнє» Л. Божович [1, 352]), а отже, – прагнення до набуття теоретичних знань, жадання отримання практичного досвіду, потяг щодо підвищення власного інтелектуального щабля. В юнацькому віці молоді люди, після одержаної освіти у школі, продовжують набувати знання у вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації і очікують від навчання підтвердження своїх омріяних бажань.

Мета статті – розглянути методологічні та психолого-педагогічні аспекти проблеми формування теоретичних знань студентів середньої ланки музично-педагогічної освіти, майбутніх учителів музики, в процесі фахової підготовки засобами українського фольклору.

Виклад основного матеріалу. К. Ушинський писав, що «у вогні, який живить юність, відливається характер людини. Ось чому не варто ні гасити цього вогню, ні боятися його, ні дивитися на нього як на щось небезпечне для

суспільства, не обмежувати його вільного горіння, і тільки дбати про те, щоб матеріал, який в цей час вливається в душу юності, був гарної якості» [8, 442].

Беручі до уваги, що студентами середньої ланки музично-педагогічної освіти є молодь віком від 16 до 19 років, виникає потреба розглянути саме цей вік.

Юність – це особливий етап розвитку особистості, період переходу від дитинства до дорослого самостійного життя. Стосовно вікових меж у психологів не існує єдиної думки, але в переважній більшості віковими рамками вважається період від 16-17 до 25 років.

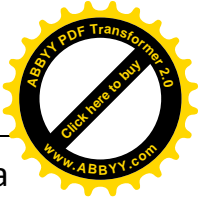
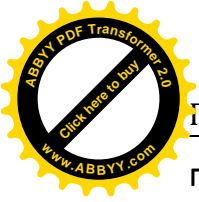
Кожен віковий період є сенситивним для удосконалення певних психічних функцій особистості. Зокрема, для розвитку мовлення сенситивним є вік від 1 до 5 років, пам'яті – молодший шкільний вік, мислення – підлітковий період, світогляду – юнацький вік.

Межі вікових періодів відносно рухомі, тому що природний потенціал особистості і виховний вплив на неї різний. Кожній віковій групі властиві певні анатомо-фізіологічні, психічні та соціальні ознаки, а отже трактовка певного періоду буде залежати від багатьох факторів: критеріїв, концепцій, установок, підходів науковців [2, 200].

Проблемам розвитку інтелекту, здібностей особистості юнацького віку, присвячені наукові праці видатного швейцарського психолога Ж. Піаже. Згідно з його теорією пізнавальні інтереси в юнацькому віці набувають стійкого, широкого, найвищого рівня розвитку, на базі якого з'являється тенденція не тільки до теоретичного мислення (а отже теоретичного відношення до знань), а і здатність до логічного, абстрактного мислення, філософствування [7, 56].

Існують різні методологічні аспекти щодо вивчення юнацького віку: *біогенетичний, соціологічний, психологічний, культурологічний*.

Зокрема представники *біогенетичного* підходу (В. Бунак, Г. Васильченко, І. Кулагіна, В. Колоцький та ін.) розглядають юнацький вік як етап розвитку організму і характеризують його активним ростом психофізичних функцій: темп росту уповільнюється, швидко наростає м'язова сила, завершується дозрівання кори головного мозку, складаються основні властивості нервових процесів. Оскільки пластичність мозку в цьому віці досить значна, то нервові функції розвиваються під впливом оточуючого середовища, зокрема процесів навчання. Тобто, набуття знань, отримання нової інформації веде до посиленого розвитку

головного мозку. Все це створює сприятливі можливості для навчання та розвитку розумової діяльності.

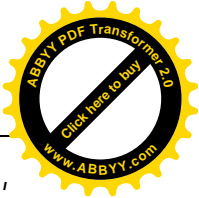
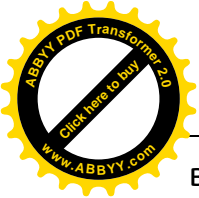
Прихильниками *соціологічного* підходу (С. Бейлз, Т. Парсонс, Д. Смелзер та ін.) юнацький вік визначається як етап соціалізації (перехід від дитинства до самостійного дорослого життя). Суспільство вимагає від особистості юнацького віку професійного самовизначення. Таким чином створюється соціальна ситуація спонукання особистості до її інтелектуального розвитку – переходу до набуття знань, без яких самостійне професійне життя в майбутньому може стати обмеженим.

Культурологічний підхід (Л. Виготський, Дж. Віко, М. Данілевський та ін.) розглядає юність як період «вростання» індивіда в культуру («в об'єктивний і нормативний дух даної епохи» Е. Шпрангер). Засновник культурно-історичної теорії і основоположник вітчизняної наукової психології Л. Виготський підкреслює культурне дозрівання особистості – відкриття свого «Я», формування світогляду [3, 197].

В основу найбільш ширшого та варіативного *психологічного* підходу (Г. Абрамова, Р. Бернс, І. Бех, М. Боришевський, І. Дубровіна, Д. Ельконін, Е. Еріксон, Л. Кольберг, І. Кон, Г. Костюк, О. Леонт'єв, К. Обуховський, Ж. Піаже, В. Франкл, І. Чеснокова, та ін.) покладені теоретико-концептуальні положення щодо юнацького віку, характерними рисами якого є внутрішній світ індивіда (самосвідомість, саморозвиток, самостановлення). Це період формування світогляду, характеру і життєвого самовизначення особи. Пам'ять в цьому віці стає більш зрілою. Мислення здатне до абстрагування і узагальнення навчального матеріалу. Формуються стійкі професійні інтереси, а прагнення до самовиховання стає головною рисою особистості.

Провідною діяльністю юнацького періоду, як зазначають психологи Д. Ельконін, В. Давидова, А. Маркова та ін., є *навчально-професійна діяльність*. У цьому віці значно підвищується інтерес до навчання, яке сприймається студентами як необхідна база для майбутньої професії. Пізнавальна активність сприяє інтелектуальному розвитку студента.

На думку відомого українського психолога Г. Костюка, в юнацькому віці відбувається інтенсивне інтелектуальне дозрівання, яке виражається в удосконаленні розумових операцій: аналіз та синтез, узагальнення й абстрагування, аргументація та доведення, розвитку суджень, уяви, проникливості. В свою чергу, ці можливості пізнання будуть сприяти швидкому накопиченню теоретичних знань. Отже, у процесі навчання

викладач повинен добирати і застосовувати такий навчальний матеріал, який передбачає інтелектуальний розвиток студента за напрямками здобуття теоретичних знань та досвіду у практичній діяльності [5, 216].

На підставі вивчення теоретичних положень психолого-педагогічної діяльності О. Митник пропонує свою технологію розвитку інтелектуальної культури майбутнього вчителя [6, 32]. В основу авторської технології було покладено системний, рефлексивний, індивідуально-творчий підходи. Завдяки системному підходу всі складові педагогічної та методичної освіти сприяють розвитку мислення студента. Реалізація рефлексивно-технологічного підходу передбачає розвиток критичного аналізу, осмислення ефективності вивчення всіх фахових дисциплін. Індивідуально-творчий підхід забезпечує формування інтелектуального потенціалу індивідуума.

Ця модель є для нас цікавою щодо дослідження проблеми формування теоретичних знань у студентів середньої ланки в процесі фахової музично-педагогічної підготовки, адже вона представляє собою організацію вивчення психолого-педагогічних, методологічних основ та готує майбутнього вчителя, зокрема вчителя музики до формування його культури мислення (див. схему 1).

Схема 1. Технологія розвитку інтелектуальної культури майбутнього вчителя музики [6, 33].

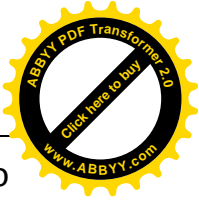
До структури представленої технології входять:

Концептуальна основа: принципи навчання, умови ефективного розвитку мотиваційної, пізнавальної, соціальної сфер.

Змістова основа: зміст навчання у навчальному закладі – професійний та практичні напрями.

Процесуальна основа: форми, засоби навчання.

Діагностична основа: емпіричні методи – анкетування, тестування, спостереження, методи й методики.

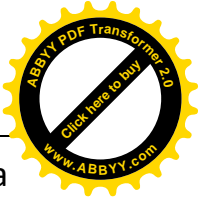
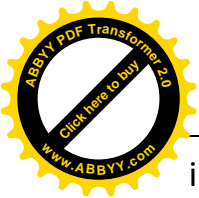
Нам до вподоби обрана концепція тому, що в її основу покладено динамічну систему, яка постійно розвивається, змінюється, набуває нових якостей, що, в свою чергу, дає змогу для професійного (у тому числі й інтелектуального) росту майбутнього вчителя музики. В цій моделі вдало сформовані принципи навчання: принцип проблемності, педагогічного стимулювання, оптимальності, спілкування, свободовідповідності навчання та умови ефективного розвитку інтелектуальної культури особистості, які можна ефективно використати у процесі фахової підготовки студентів середньої ланки музично-педагогічної освіти – майбутніх учителів музики.

Загально відомо, що фахова підготовка майбутнього вчителя, а отже і вчителя музики, містить основні складові, а саме:

- теоретичні знання (психолого-педагогічні, спеціальні);
- педагогічні вміння (сукупність інтелектуальних і практичних дій, завдяки яким теоретичні знання реалізуються на практиці).

Отже, професійна підготовка студентів середньої ланки музично-педагогічної освіти, майбутніх учителів музики — це складова їх фахової діяльності. Фахова спрямованість навчання конкретизує теоретичну і практичну підготовленість студента щодо розв'язання питань, пов'язаних з усвідомленням необхідності розвитку пізнавальної активності у навчальній діяльності, що, в свою чергу, спонукає молоду людину до поглибленого вивчення спеціальних предметів.

У процесі експериментального дослідження ми провели опитування студентів музично-педагогічних факультетів середньої ланки професійної освіти, що знаходяться саме в юнацькому віці (16-19 р.), щодо їх ставлення до навчальних предметів. Опитування дозволило дійти висновків, що для студентів, майбутніх педагогів-музикантів характерним є вибіркоче відношення до предметів. Тобто студентів цікавлять «потрібні» їм дисципліни (які, на їх думку, стануть у нагоді в подальшому їхньому житті) і «непотрібні» (до яких вони виявляють негативне ставлення і навіть не цікавляться оцінюванням з боку викладачів їхніх знань з того чи іншого предмету). Тому педагогам варто постійно викликати інтерес студентів до набуття теоретичних знань, добираючи в якості прикладу цікавий, змістовний, зрозумілий молоді матеріал. Наприклад, при вивченні будь-якої теми з теорії музики, викладач може програти, наспівати, продемонструвати аудіо-візуальний зразок музичного регіонального фольклору. Місцевий традиційний фольклор тісно пов'язаний з мовною

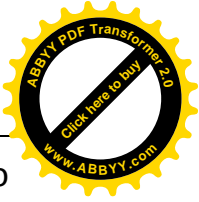
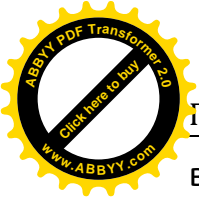

інтонацією, місцевими особливостями, тому він є найбільш близьким та доступним для вивчення студентами навчальним матеріалом.

На наше переконання, саме національний музичний фольклор, особливо регіональний, за умови його використання в навчальному процесі зі студентами середньої ланки, допоможе молодій людині увійти в той «об'єктивний і нормативний дух конкретно-історичної епохи» (за Е. Шпрангером), зможе стимулювати молодь до оволодіння музично-теоретичними знаннями, бажання продуктивної самоосвіти, самовиховання, творчого пошуку тощо.

На основі досвіду кращих педагогів-науковців (А. Авдієвський, І. Бех, А. Болгарський, В. Верховинець, С. Горбенко, О. Кононко, Л. Масол, Т. Науменко, Г. Падалка, Е. Печерська, О. Ростовський, О. Рудницька, С. Садовенко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.), музикознавців (Г. Костюк, І. Ляшенко, Г. Побережна та ін.), представників зарубіжної педагогіки (Б. Барток, Л. Баренбойм, Е. Жак-Далькроз, З. Кодай, К. Орф та ін.) тощо нині розроблені концепції музичного виховання й навчання, які ґрунтуються на використанні народнопісенної творчості. Ми розділяємо педагогічні погляди зазначених провідних науковців з приводу піднятої у статті проблеми. Їх праці зробили вагомий внесок у розвиток сучасної педагогіки мистецтва, значно збагатили зміст мистецького навчання та виховання, є і залишаються актуальними. Однак нині ще недостатньо досліджені методичні засади формування саме теоретичних знань майбутніх учителів музики засобами вітчизняного музичного фольклору. Потребують подальшого вивчення психологічні питання використання фольклорного матеріалу як домінанти музичного навчання на важливому етапі студентської юності.

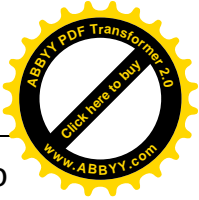
Ми впевнені, що ефективність професійної підготовки педагогів-музикантів підвищиться за умови застосування саме фольклорної основи. Це сприятиме формуванню у студентів, майбутніх учителів музики, ладофункціонального мислення, уміння розрізняти, виконувати та аналізувати народнопісенний матеріал (лад, ритм, мелодику, багатоголосся, виконавство, поезику, текст та ін.), поглибленому опануванню елементарних знань, практичних вмінь та навичок з нотного запису тощо. Це дасть змогу студентам, майбутнім вчителям музики, на природній основі визначати логіку, стилістику, інтонаційну специфіку будь-якого музичного матеріалу. Набуті засобами фольклору знання,

вміння та навички налагоджуватимуть посилення інтересу до подальшого навчання, допомагатимуть удосконаленню інтелектуального рівня студентів та стимулюватимуть їх до творчості.

Переживаючи почуття особистої участі в навчально-творчому процесі (етнографічні дослідження, складання запитальників, запис фольклорного матеріалу від респондентів, а згодом «розшифровування» зібраного матеріалу тощо), застосовуючи теоретичні знання на практично-продуктивному рівні, студент у такий спосіб розкриває в собі пізнавальну самостійність, заглиблюється у процес набуття теоретичних знань саме завдяки засобам вітчизняного фольклору. Більше того, фольклорні експедиції, дають «готовий» теоретично-практичний матеріал, який надалі можна використовувати в якості репертуару для фольклорних колективів, педагогічної практики, на заняттях з гармонії, сольфеджіо, елементарної теорії музики тощо. Тобто, зібраний експедиційний фольклорний матеріал є одним з варіантів розвитку не тільки інтелектуального (отримання та закріплення теоретичних знань про жанри, види і форми народної музичної творчості, структурні елементи фольклорного твору та багато ін.), а і розвитку творчого потенціалу особистості. Головним завданням педагога є зацікавлення студентів середньої ланки в отриманні знань з народної творчості, адже через інтерес відбувається саморозвиток особистості майбутнього фахівця, зокрема вчителя музики.

Необхідно також зауважити, що, добираючи музично-творчі завдання на заняттях з фахових дисциплін (основний музичний інструмент, сольфеджіо, аналіз музичних творів, поліфонія, українська народна творчість та багато інших), педагогу бажано враховувати ступінь готовності студентів (зважувати різні варіанти, бачити шляхи творчого пошуку тощо), їхні потенційні можливості та силу бажання набувати теоретичні знання засобами українського національного фольклору. Серед завдань, наприклад, можуть бути створення 2–3-голосся до народних пісень, власного музичного супроводу, транспонування твору на інтервал вгору або вниз тощо. Саме набуті теоретичні знання нададуть змогу студентам використати їх на практиці, зокрема вмінні імпровізувати в різних жанрах (в межах простого періоду), написанні обробок українських народних пісень для різних видів хору, їх аранжуванні з метою подальшого виконання різними шкільними колективами, складанні тексту до народних мелодій (або навпаки – мелодій до тексту) тощо.

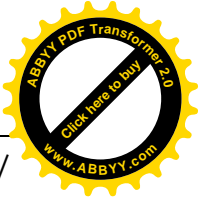
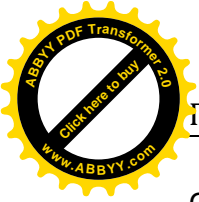
Для детального вивчення ставлення майбутніх учителів музики до українського фольклору нами було проведене анкетування студентів педагогічних закладів освіти (м. Київ, Бердичів, Харків, Суми, Путивль, Лебедин). Студентам пропонувалося відповісти на такі запитання: «Чи любите ви українську народну пісню?», «Чи є у вас улюблені зразки народнопісенного фольклору?» (перелічіть), «Чи хотіли б Ви будувати свою музично-педагогічну діяльність на основі українського народного фольклору?» тощо. Здобуті анкетні дані дозволили нам дійти висновку про те, що переважна більшість респондентів висловила своє позитивне ставлення до українського фольклору, але пісенних зразків було наведено дуже мало. Проведене анкетування дало нам змогу констатувати, що розпочата нами робота є актуальною та необхідною і надасть можливості підвищити рівень теоретичних знань майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки засобами українського фольклору.

Висновки. Отже, розглянувши методологічні та психолого-педагогічні аспекти майже не дослідженої проблеми формування теоретичних знань студентів середньої ланки, майбутніх учителів музики, багатством українського фольклору, ми дійшли висновку, що саме вітчизняна національна музична творчість є тим потенційним, мотивуючим стрижнем для професійно-інтелектуального розвитку особистості юнацького віку (оволодіння теоретичними знаннями, продуктивної самоосвіти, самовиховання, творчого пошуку тощо). У цьому віці пізнавальні інтереси набувають стійкого, широкого, дійового характеру і базуються на розвитку теоретичного ставлення до знань.

У подальших наших дослідженнях ми плануємо провести діагностику сформованості музично-теоретичних знань майбутніх учителів музики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности: Избранные психологические труды / Л. И. Божович // Академия пед. и соц. наук; Московский психолого-социальный ин-т. – М., 1995. – 352 с.
2. Выготский Л. С. История развития высших психических функций / Л. С. Выготский. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1960. – С. 197–198.
3. Кон И. С. Психология ранней юности : кн. для учителя / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 225 с., ил.
4. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.
5. Митник О. «Технологія розвитку інтелектуальної культури майбутнього вчителя початкових класів» / О. Митник // Науково-методичний журнал «Початкова школа» № 2, 2008. – С. 32–38.
6. Пиаже Ж. Эволюция интеллекта в подростковом и юношеском возрасте / Ж. Пиаже // Психологическая наука и образование. – М., 1997. – № 4. – С. 56–64.

7. Скрипченко О. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – [2-ге вид.]. – К. : Каравелла, 2007. — 400 с.

8. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания / К. Д. Ушинский // Собр. соч. – М.; Л. : Изд-во АПН РСФСР, 1952. – Т. 8 – С. 442.

РЕЗЮМЕ

В. В. Гура. Формирование теоретических знаний студентов среднего звена музыкально-педагогического образования средствами украинского фольклора.

В статье рассматриваются методологические и психолого-педагогические проблемы формирования теоретических знаний студентов, будущих учителей музыки, юношеского возраста в процессе профессиональной подготовки средствами украинского фольклора. Украинский музыкальный фольклор предлагается как фактор интенсификации интеллектуального развития личности, а также как средство формирования теоретических знаний в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: теоретические знания, среднее звено музыкально-педагогического образования, будущие учителя музыки, профессиональная подготовка, юношеский возраст, интеллектуальная культура личности, профессиональная деятельность, украинский музыкальный фольклор.

SUMMARY

V. Gura. Formation of theoretical knowledges of middle link of muzichno-pedagogichnoy education by facilities of Ukrainian folklore.

In the article the methodological are examined and psychology-pedagogical problems of forming of theoretical knowledges of students of middle link of music-pedagogical education, future music masters, in the process of their professional preparation by facilities of Ukrainian folk-lore. Ukrainian musical folklore is examined as a factor of intensification of intellectual development of personality and mean of forming of theoretical knowledges in the process of professional preparation.

Key words: theoretical knowledge's, middle link of music-pedagogical education, future music masters, professional preparation, youth age, intellectual culture of personality, professional activity, Ukrainian musical folklore.

УДК 378.637.016:78(043.3)

О. В. Єременко

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ПЕДАГОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджується проблема педагогічно-практичного спрямування підготовки фахівців з музичного мистецтва. Пропонуються оригінальні підходи до навчання музикантів-педагогів. Розглядаються переваги такого способу навчання як жанрово-стильовий метод; привертається увага до професійно-педагогічної мобільності музикантів-педагогів. Визначаються передумови самореалізації та саморозвитку студента – майбутнього педагога. Акцентується увага на педагогізації спеціальних музичних дисциплін.

Ключові слова: фахівці з музичного мистецтва, педагогічно-практичний напрям підготовки, жанрово-стильовий метод, професійно-педагогічна мобільність.

Постановка проблеми. Сучасна система мистецько-педагогічної освіти потребує модернізованого забезпечення професійної підготовки, що